

СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ

У статті розкрито специфіку організації вокально-методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта на синергетичних засадах, визначено принципи системно-синергетичного підходу, дотримання якого забезпечує успішність творчої самореалізації студентів у контексті вокально-хорової діяльності.

Ключові слова: майбутній педагог-музикант, вокально-методична підготовка, системно-синергетичний підхід.

Гулько Н.А.

СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОКАЛЬНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-МУЗЫКАНТОВ

В статье раскрыта специфика организации вокально-методической подготовки будущего педагога-музиканта на синергических основах, определены принципы системно-синергического подхода, соблюдение которого обеспечивает успешность творческой самореализации студентов в контексте вокально-хоровой деятельности.

Ключевые слова: будущий педагог-музикант, вокально-методическая подготовка, системно-синергический подход.

Gunko Nataliia

SYSTEMIC-SYNERGETIC PECULIARITIES OF VOCAL-METHODICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS-MUSICIANS

The article reveals the specifics of the organization of the vocal-methodical preparation of the future music teacher on synergistic foundations, defines the principles of a systemic-synergistic approach, the observance of which ensures the success of creative self-realization of students in the context of vocal-choral activity.

Keywords: future music teachers, vocal-methodical training, systemic-synergetic approach.

Актуальність порушеної проблеми обумовлена основним завданням сучасної вищої педагогічної освіти, яке передбачає оновлення та збагачення інтелектуального генофонду нації, виховання духовної еліти, примноження

культурного потенціалу суспільства, що має забезпечити високу ефективність діяльності майбутніх фахівців як провідників високої художньої культури, активних учасників культурно-освітнього процесу.

Розв'язання визначених завдань у системі вищої музично-педагогічної освіти уможлиблює виконавсько-методична підготовка майбутніх спеціалістів-музикантів, яка є складною динамічною системою, що передбачає розвиток і вдосконалення професійно значущих особистісних якостей, інтеграцію й постійне зростання фундаментальних знань, набуття професійних компетентностей і головне – сприяє якісному перетворенню майбутнім фахівцем свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового способу життєдіяльності та життєтворчості.

Отже, постала потреба реконструкції змісту професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів, інтенсивного впровадження в практику навчання і виховання інноваційних підходів, технологій і методик, спрямованих на активізацію суб'єктивних можливостей кожного майбутнього фахівця, розвиток його творчої індивідуальності. У цьому сенсі системно-синергетичний підхід вбачається сучасною педагогічною наукою ефективним і дієвим шляхом виховання у молодій особистості здатності до самостійного оволодіння професійно-педагогічними заняттями, умінням їх вдосконалювати з метою подальшої творчої самореалізації в обраній професії.

Необхідним і доцільним вбачається застосування синергетичного підходу у вокально-методичній підготовці майбутнього педагога-музиканта, реалізація якого сприятиме всебічному дослідженню й удосконаленню означеного процесу.

Аналіз публікацій з досліджуваної проблеми показав, що різні аспекти вокально-методичного навчання студентів закладів вищої освіти знайшли відображення у наукових працях В. Антонюк, А. Болгарського, Л. Василенко, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієва, П. Ковалик, А. Козир, О. Комісарова, Л. Куненко, Т. Левшенко, Л. Ліхницької, К. Матвєєвої, А. Менабені, П. Ніколаєнко, Г. Стасько, А. Стахевич, Ю. Юцевича та інших. Складність сучасного

педагогічного процесу з позицій синергетики обґрунтовується у дослідженнях О. Вознюк, В. Гребневої, А. Євтодюк, К. Завалко, С. Клепко, С. Курдюмова, В. Кушнір, В. Лутай, О. Олексюк, А. Пригожина, Г. Хакена та ін. Проте, питання організації вокально-методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта на синергетичних засадах ще не знайшло належного наукового обґрунтування, що і визначило завдання нашого дослідження.

Мета статті – аргументувати значущість і ефективність системно-синергетичного підходу у музично-педагогічній галузі та окреслити його напрямки, прийоми та принципи у площині вокально-методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта.

У сучасних наукових дослідженнях (Ю. Данилов, Л. Зоріна, С. Курдюмов, Е. Князева, І. Пригожин та ін.) синергетика визначається як міждисциплінарний науковий напрям, метою якого є вивчення природніх явищ на основі принципу самоорганізації. У працях учених обґрунтовується думка про те, що в світі не існує абсолютної безструктурності та абсолютного порядку, в той же час хаос, випадковість, дезорганізація мають потенціал до створення гармонійної системи через механізми самостійності, самокерування.

О. Олексюк виокремлює основні поняття синергетики: система, процес, ймовірність, флуктація, інформація, зворотній зв'язок, кооперативна взаємодія, точка біфуркації, самоорганізація тощо. Всі ці категорії є інваріантами інтеграції наукових, фахових знань у змісті професійної підготовки. Отже, синергетичний акт – прогресивний розвиток діяльності в результаті інтеграції, злиття окремих складових в єдину систему [4].

Дослідженням проблем синергетики в контексті освітніх, психолого-педагогічних, музикознавчих концепцій займалися такі науковці, як І. Цимбалюк, який аналізує соціо-освітні процеси як найбільш дисипативні; осмислення інтеракцій самоорганізації та саморозвитку висвітлено в дослідженнях І. Пригожина; А. Руденко звертається до висвітлення феномену самоорганізації; С. Кримський досліджує синергетику, окреслюючи питання множинності культурних альтернатив; Л. Новікова аналізує синергетичну

концепцію в межах розвитку естетичної свідомості засобами музичної освіти. Вчені зазначають, що такі поняття, як самоорганізація, саморозвиток і еволюція мають певну спільність з сенергетикою.

З огляду на те, що ми представляємо творчу діяльність як активізацію процесів самостійності (самоусвідомлення, самовизначення, самоорганізація, саморозвиток), яка спрямована на досягнення продуктивного результату, то створення умов для розвитку вказаних особистісних якостей в цьому контексті має відбуватися через запуск механізмів самоініціювання творчості. Тому актуальною є проблема переорієнтації технологій навчання згідно зі стимулюванням навичок самокерування, саморегулювання, самонавчання та самовиховання. Важливою у цьому контексті є думка Н. Ястребової про те, що мистецтво культивує здатність особистості до самоорганізації, до гармонійної корекції себе відносно соціуму та те, що можливості мистецтва полягають у тому, щоб знаходити, виділяти й розгортати нові типи змістовних проблемних відносин між людиною та дійсністю. В свою чергу, Л. Масол відзначає, що «Художньо-педагогічна система є надзвичайно складною, багатогранною і суперечливою, особливо щодо взаємодії внутрішніх і зовнішніх детермінант – духовно-естетичного розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання. Ці особливі принципи дають змогу розглядати мистецьку освіту як таку, що постійно розвивається в поліваріантному режимі завдяки внутрішнім суперечностям та їх подоланню» [3, с. 41].

Феномен мистецтва в контексті синергетичної парадигми дає змогу визначити загальні підходи до інтерпретації знань із різних предметних галузей, виявити основи для їх взаємовпливовості на загальнонауковому, конкретно-науковому та загальнокультурному рівнях (А. Карпов, Г. Монахова, А. Терємова та ін.). З викладених позицій ми можемо позиціонувати вокальне мистецтво як відкриту самоорганізовану систему, що «...примножує буття краси у світі, відвойовуючи простір у хаосу» [4, с. 123].

Відкритість (дисипативність) досліджуваного нами процесу ми розглядаємо на трьох рівнях: 1) відкритість системи вокально-методичної

підготовки майбутнього педагога-музиканта як складного динамічного інтегративного утворення; 2) відкритість суб'єктів навчального процесу – викладача-вокаліста і студента-співака; 3) відкритість об'єкта (вокального твору), на звукове втілення якого спрямована діяльність суб'єктів (викладача і виконавця).

Відкритість системи вокально-методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта ми вбачаємо в: інтеграції дисциплін філософсько-естетичного, психолого-педагогічного, історико-теоретичного й вокально-хорового циклів; різноманітності джерел інформації, необхідної для здійснення вокально-методичного навчання студентів; поширенні світових інтеграційних процесів у сучасному музичному мистецтві й педагогіці через широке використання мережі Інтернет; комплементарності традиційних та інноваційних форм, методів і засобів вокально-методичного навчання студентів (коли існуючі методології доповнюють і збагачують одна одну, що сприяє використанню найрізноманітніших педагогічних підходів і технологій); багатокomпонентній системі вокально-методичної підготовки студентів, що здійснюється на трьох рівнях – теоретичному, методичному і практичному; участі студентів у визначенні форм, змісту і методів навчання в класі постановки голосу; поширенні досвіду концертно-виконавської діяльності навчального хору (вокального ансамблю, солістів) через участь у різноманітних виховних і культурно-освітніх заходах.

Відкритість суб'єктів навчального процесу – викладача (вокаліста, керівника хору) і студента ми пояснюємо: розумінням кожного суб'єкта навчального процесу як відкритої системи, що саморозвивається і знаходиться у неврівноваженому стані, але має стійкість за рахунок самоорганізації та власних потенційних можливостей для саморозвитку і самовдосконалення; зміною ролі викладача в умовах розвитку нових мистецьких і педагогічних технологій, перебудовою особистісної позиції викладача-вокаліста стосовно студента – від авторитарного управління до спільної діяльності і співпраці, від застосування репродуктивних методів навчання до орієнтації студента на

продуктивну музично-творчу діяльність; особистісною спрямованістю процесу навчання (врахування психологічних особливостей, індивідуальних музичних здібностей та рівня фахової підготовки кожного студента в організації співочої діяльності); систематичним обміном інформацією (музикознавчою, вокально-виконавською, вокально-педагогічною) між викладачем і студентом; поліаспектним характером діяльності педагога-вокаліста, яка поєднує художньо-творчу, організаційно-виховну, навчально-виховну й науково-методичну роботу; різнобічною діяльністю студента в процесі моделювання педагогічних ситуацій на заняттях навчального хору чи ансамблю; можливістю публічного демонстрування навчальних досягнень студентів з дисциплін вокального мистецтва під час проведення контрольних (академічних концертів, заліків, екзаменів) та культурно-освітніх заходів.

Відкритість об'єкта діяльності (вокального твору) ми пояснюємо тим, що музичний твір створений для широкої слухацької аудиторії (реципієнтів). На його звукове втілення (матеріалізацію) спрямована діяльність виконавця (колективу виконавців) в умовах публічного виступу (концерту). Музичний твір є об'єктом навчальної та концертно-виконавської практик, на його засвоєння спрямована діяльність суб'єктів навчального й музично-виконавського процесів (викладача й студента; диригента й хору). Навчальний і концертний репертуар соліста, хору чи ансамблю не обмежується оригінальними творами (призначеними задля конкретного виконавця чи колективу), а доповнюється аранжуваннями, обробками вокальних, хорових та інструментальних творів, авторами яких можуть бути композитори, відомі диригенти й виконавці, викладачі і самі студенти. Відкритість музичного твору ми пояснюємо також доступністю аудіо- та відеозаписів з його виконанням.

Особливо стійко з синергетикою сьогодні асоціюється самоорганізація. У нашому дослідженні самоорганізація виступає як важливий складник у творчій самореалізації майбутнього педагога-музиканта. Синергетична самоорганізація пов'язана зі зламом старої структури та появою нової організації, відносно якої вона спирається на принцип позитивного зворотнього зв'язку. З такої позиції

маємо змогу розглядати сутність творчої самореалізації у вокально-методичній діяльності, як системи, що взаємодіє з навколишнім середовищем та, водночас, як зовнішньої умови, що пропорційно залежить від характеру, стану та внутрішньої комплексної спрямованості до продуктивних змін. Сутність реалізації синергетичного підходу – «як управляти не управляючи», коректно спрямовувати студентів на позитивний шлях розвитку, як забезпечити їх самопізнання, самокерування, самооцінення, самовиховання, самонавчання, саморегулювання.

На основі синергетичного підходу розуміння системи вокально-методичної підготовки педагога-музиканта як системи відкритої, нелінійної як такої, що передбачає нове ставлення до особистості майбутнього фахівця, дає підстави для розгляду студента-музиканта як складної самоорганізованої біосоціальної системи, якій не можна нав'язувати шляхи її розвитку. В умовах свободи вибору якісно змінюються і зміст, і організація навчальної діяльності, підвищується її ефективність, оскільки: пізнання та вивчення матеріалу значно активізуються, бо зумовлені самостійним вибором студента; дидактичне викладання набуває необхідної індивідуальної варіативності; суб'єкт навчання стає рушійною силою педагогічного процесу; організація дії навчання стає мобільнішою, змінюється відповідно до означених варіантів; свобода вибору студента характеризується взаємозв'язком та взаємодією компонентів навчального процесу.

В процесі підготовки особистості до професійно-творчої самореалізації синергетичний підхід, по-перше, діє за принципом стимулювання механізмів самоорганізації, самокерування; по-друге, на базі урізноманітнення та варіативності навчального матеріалу, переоцінки мотиваційних цінностей діє відбір того, що необхідно задля успішного особистісного розвитку та фахового зростання; по-третє, в процесі самоорганізації та самовизначення відбувається самодобудова власних рис, необхідних для ефективно професійної активності; по-четверте, окреслюється перспектива рефлексії новоутворюваних власних характеристик; по-п'яте, особистість має можливість вийти на якісно новий

рівень розвитку, та створити творчий продукт у вигляді реалізованої мети професійної діяльності.

Отже, синергетичний підхід є проєкцією співвідношення зовнішніх впливів та внутрішньої саморегуляції майбутнього педагога-музиканта. Його вокально-методична діяльність у світлі синергетичної парадигми ми розуміємо як складний варіативний процес, у якому студент, спираючись на мотиваційно-ціннісні орієнтири, самостійно обирає найбільш сприятливий, суб'єктивно-оптимальний шлях творчої самореалізації в площині вокально-методичної активності. Таким чином, здатність студента до самоорганізації представляється як уміння самостійно визначити мету самовдосконалення, досягнення якої дає змогу особистості вийти на новий рівень розвитку (духовного, інтелектуального, естетичного); уміння самостійно вибрати ефективні методи, прийоми і засоби самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення; уміння раціонально спланувати свій позанавчальний час та ефективно використовувати його для опанування особистісних і фахових якостей, необхідних для професійної діяльності.

Ефективна реалізація даних концептуальних підходів у вокально-методичну підготовку студентів-музикантів, на нашу думку, повинна відбуватися за наступними принципами: взаємозв'язку навчальної та позанавчальної діяльності; стимулювання саморозвитку на основі врахування індивідуальних особливостей особистості; професійної орієнтованості комунікативної складової творчої діяльності з домінуванням емпатійного типу відносин; емоційної насиченості всіх видів педагогічної діяльності, діалогової взаємодії та контекстного навчання майбутніх педагогів-музикантів; спонукання до творчої самореалізації у вокально-хоровій діяльності; поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самостійністю студентів, індивідуальної варіативності форм і видів творчої роботи.

З огляду на актуальність вищевикладених наукових положень, ми відзначаємо, що вокально-методична підготовка студентів мистецьких факультетів до творчої самореалізації в системі вокально-хорової підготовки за

принципами синергетики повинна супроводжуватись позитивними емоційними проявами та може бути завершальним етапом – гедоністично-творчим. Але, необхідно зазначити, що при подібному підході за межами лишається одна з найголовніших функцій мистецтва – нести людині розраду, естетичне задоволення, радість та відчуття насолоди. Звичайно, без систематичної роботи важко сподіватись на творчі успіхи та, водночас, обмеження навчального процесу стимулюванням лише до репродуктивно-репетиційних процесів поза гедоністичних спрямувань суттєво звужує межі підготовки студентів до творчої самореалізації. В одночас не можна недооцінювати роль емоційної домінанти в освітньому процесі, яка нерідко зумовлює його успішність і результативність. Тому неповторна суб'єктність особистості виявляється не так під час обміну засвоєною інформацією, як у комунікативному процесі, коли є можливість виявити ініціативу, емоції, висловити власні думки, довести їх об'єктивність. Таким чином, ми вважаємо, що емоційно-почуттєві властивості (почуття радості, задоволення, насолоди, щастя від власної творчості) є, водночас, як рушійною і стимулюючою силою творчої самореалізації так і бажаним результатом.

Даний етап розвитку фахівця передбачає узагальнення всієї попередньої підготовки майбутніх педагогів-музикантів та має на меті стимулювання вияву особистісно-творчої позиції кожного студента як детермінанти його суб'єктивно-оптимальної стратегії творчої самореалізації. Головний психологічний зміст такого особистісного зростання майбутнього педагога-музиканта – звільнення, знаходження себе і своєї позиції, самоактуалізація і розвиток всіх особистісних якостей. Найважливішими його характеристиками є здібність створювати свій предметний світ, практично стверджувати сенс власної творчої позиції, автономність, динамічність, цілісність, конструктивність, індивідуальність.

Одним із завдань у контексті синергетичного підходу є формування у студентів уміння самостійного творчого «прочитання» вокальних творів, а також оволодіння педагогічною технологією втілення власної творчої моделі у

практичну площину: вміння створювати цілісну виконавську інтерпретацію, готовність імпровізувати в усіх проявах співочої діяльності, самостійно-творчо здійснювати дослідницьку роботу щодо добору та вивчення вокального репертуару, навчитися знаходити та детально розробляти кілька варіантів інтерпретаційно-виконавського рішення запропонованого вокального твору, а також самостійно знаходити необхідні засоби та прийоми їх втілення в роботі з учнем.

Поглиблення та розширення завдань даного рівня підготовки студентів до творчої самореалізації може вирішити апробація наступних методів: визначення особистісно-творчої позиції, активізація концертно-виконавської діяльності, складання комплексних анотацій вокальних та хорових творів, створення самостійно-творчих музичних проектів тощо.

Розкриємо механізм методу, що спрямований на активізацію творчої самостійності майбутнього фахівця – *визначення особистісно-творчої позиції*. Ця робота може виконуватись із творчою міні-групою, спочатку у вигляді письмових домашніх завдань, які потім обговорюються, оцінюються, а найбільш вдалі проекти впроваджуються у вокальну апробацію. Студентам пропонують вибрати для цієї роботи два вокальні (хорові) твори із курсового репертуару. Процес виявлення якості створених студентами власних інтерпретацій ми пропонуємо здійснювати за наступними позиціями: представлення логічних основ власної інтерпретації відповідно до характерних особливостей художніх образів (визначення ідеї твору, образної драматургії тощо); вміння знаходити необхідні засоби виразності згідно з логікою моделі виконавської інтерпретації; оригінальність інтерпретації, пов'язаної з презентацією літературного тексту вокального твору; готовність змоделювати кілька варіантів виконавської інтерпретації.

Якість процесу реалізації власної інтерпретації вокального твору оцінюється педагогом і студентами за такими показниками: чіткістю вербалізованого викладу концепції-трактовки образного змісту твору; поступовістю апробації виконавських завдань у власній інтерпретації; вміння

виявити недоліки виконавської інтерпретації та знайти засоби їх подолання; ефективністю взаємодії студента з творчою міні-групою та готовністю до адекватної комунікації; наявністю дослідницької та творчої активності, яка виражається у здатності бачити можливості нового прочитання вокальних творів; уміння самоорганізовуватися.

На створення і практичне втілення творчих задумів студентів націлює впровадження у навчальний процес прийому диференціації варіативно-креативних завдань. Система розробки варіативно-креативних завдань повинна ґрунтуватися на інтеграції елементів психологічного осягнення музики, співтворчості та продуктів індивідуальної виконавської дії. Саме ця форма навчання надає мобільності змісту вокально-методичної діяльності студентів, дозволяє стимулювати процес їх творчої самореалізації.

При цьому необхідно дотримуватися наступного алгоритму дій: завдання повинні поєднувати в собі репродуктивну, інтерпретаційну діяльність; бути взаємопов'язані, складність їх має весь час підвищуватися; піддаватися корекції відносно творчої індивідуальності студента, його музичних здібностей, вокально-технічної спроможності та творів програмного репертуару. При доборі творчих завдань потрібно враховувати художню цінність музичного матеріалу, його емоційну образність, виразність та інтелектуальну доступність, різноманітність. Системність завдань повинна спиратися на логіку диференціації щодо самостійно-творчого самовираження студентів та забезпечувати можливість самокерування.

Таким чином, впровадження прийому диференціації варіативно-креативних завдань націлює на створення і практичне втілення творчих задумів студентів. Система розробки варіативно-креативних завдань повинна ґрунтуватися на інтеграції елементів психологічного осягнення музики, співтворчості та продуктів індивідуальної виконавської дії. Саме ця форма навчання надає мобільності змісту вокально-методичної діяльності студентів, дозволяє стимулювати процес їх творчої самореалізації.

Фактором ефективного застосування прийому диференціації варіативно-креативних завдань, є акцентування уваги студентів у процесі їх виконання на створенні такого художнього образу у власній виконавській інтерпретації, який би забезпечував особистість ціннісними позитивними емоціями. Слід зазначити, що емоційність у даному разі розкривається в єдності з розвитком спеціальних вокально-методичних умінь та загальних музичних здібностей: музично-слухових уявлень, музичного слух, музична пам'ять студентів тощо. Виконання студентами такого типу творчих завдань, на наш погляд, є цілісний процес, що приводить до активізації механізму самоорганізації, самокерування в системі практичної реалізації їх творчих задумів.

Отже, дослідження системно-синергетичних особливостей вокально-методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта уможливило науково обґрунтувати шляхи розвитку творчого потенціалу особистості студента й розкрити механізми його самовизначення, самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самовиховання, що необхідні для створення самобутньої індивідуально-неповторної моделі фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завалко К.В. Методологія формування готовності вчителя музики до інноваційної діяльності. [текст] монографія / К.В. Завалко. – К.: Центр навчальної літератури, 2014. – 266 с.
2. Кремень В.Г. Освітній процес у вимірах синергетичного аналізу / В. Кремень // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія. Технології – Київ; Кіровоград, 2014. – С. 7-15.
3. Методика навчання мистецтв у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. – Х.: Веста: Ранок, 2006. – 256 с.
4. Олексюк О.М. Синергетична парадигма й модернізація змісту мистецької освіти / О.М. Олексюк // Наука і вища освіта в Україні : міра взаємодії, 2008. – С. 123-130.